

***Riccia beyrichiana* (Hepaticae, Ricciaceae) w Polsce**

RYSZARD OCHYRA i MARCIN PIĄTEK

OCHYRA, R. AND PIĄTEK, M. 2001. *Riccia beyrichiana* (Hepaticae, Ricciaceae) in Poland. *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 8: 267–271. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: The distribution in Poland of the rare and endangered liverwort species, *Riccia beyrichiana* Hampe, is reviewed. The species had previously been known from ten localities which are widely distributed but scattered in the western and central parts of the country. Some of these records date from the first half of the 20th century and the most recent was made in the early 1970s. A new locality for *R. beyrichiana* was found in 2000 in the vicinity of Tarnów in Płaskowyż Tarnowski in Kotlina Sandomierska in the southern part of Poland, making this the first record of the species in the country for over a quarter of a century. The distribution of the species in Poland is mapped.

KEY WORDS: Bryophyta, distribution, Hepaticae, Poland, *Riccia beyrichiana*, *Riccia*, Ricciaceae

R. Ochyra, Pracownia Bryologii, Instytut Botaniki, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, PL-31-512 Kraków, Polska; M. Piątek, Zakład Mikologii, Instytut Botaniki, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, PL-31-512 Kraków, Polska

WSTĘP

Rodzaj *Riccia* L. jest reprezentowany w Polsce przez 14 gatunków (REJMENT-GROCHOWSKA 1966, 1971; SZWEYKOWSKI & KOZŁICKA 1974; KOŁA & TURZAŃSKA 1995) i obok *Scapania* (Dumort.) Dumort. i *Marsupella* Dumort. należy do najbogatszych w gatunki rodzajów wątrobowców w naszym kraju. Oprócz pospolitych i szeroko rozmieszczonych gatunków, takich jak *R. fluitans* L., *R. glauca* L., *R. sorocarpa* Bisch. czy *R. bifurca* Hoffm., szereg gatunków z tego rodzaju należy do roślin rzadkich lub bardzo rzadkich, znanych tylko z pojedynczych stanowisk, bądź mających jeszcze słabo zbadane rozmieszczenie. Do tej ostatniej grupy należy m.in. *R. beyrichiana* Hampe.

Jeszcze do wczesnych lat 60. ubiegłego wieku gatunek ten znany był u nas zaledwie z trzech stanowisk na Ziemi Lubuskiej w zachodniej części kraju (SZWEYKOWSKI 1958). Jako pierwszy podał go WARNSTORF (1903) z okolic Krosna Odrzańskiego, a w trzy lata później BOTHE i TORKA (1906) znaleźli *Riccia beyrichiana* w okolicach Wolsztyna. Potem jeszcze tylko raz KOPPE (1931) zbierał ją w Sulechowie. MÜLLER (1905–1911) wymienia ten gatunek ze Śląska, ale bez podania bliższych stanowisk. Dopiero jednak w latach 60. KOŁA (1963, 1969) podał dwa stanowiska *R. beyrichiana* z okolic Oleśnicy

na Dolnym Śląsku. Wreszcie SOBOTKA (1972) stwierdziła ten gatunek na pięciu stanowiskach na Mazowszu w okolicach Warszawy i na Podlasiu.

Do chwili obecnej *Riccia beyrichiana* była więc podana z Polski z dziesięciu stanowisk (Ryc. 1), ale na wielu z nich dawno już była nie odnaleziona, a w ostatnim ćwierćwieczu XX stulecia nikt jej w ogóle nie obserwował w naszym kraju. Z tego powodu gatunek ten znalazł się na czerwonej liście wątrobowców zagrożonych wyginięciem w Polsce, najpierw jako gatunek rzadki o bliżej nieokreślonym zagrożeniu (SZWEYKOWSKI 1986), a następnie już jako gatunek zagrożony wymarciem (SZWEYKOWSKI 1992).

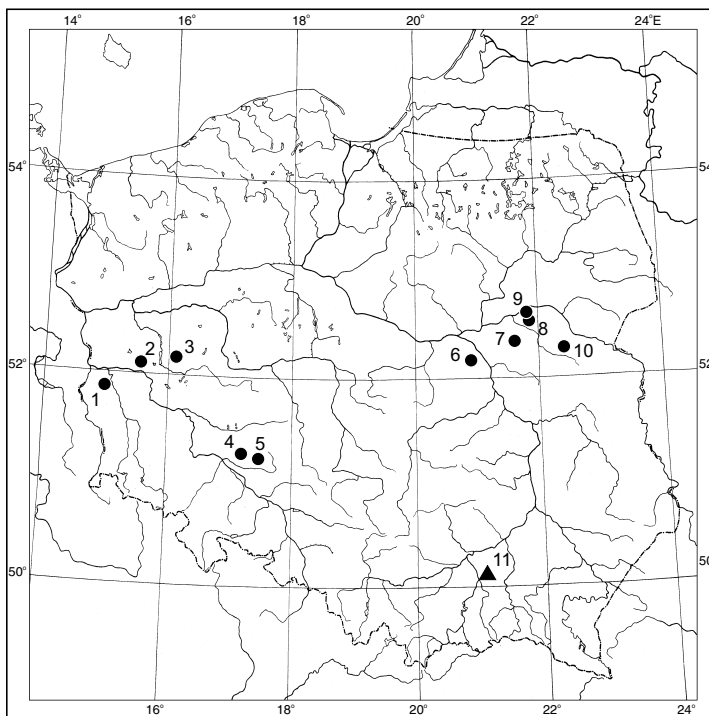
NOWE STANOWISKO

Wiosną 2000 r. w trakcie badań mikologicznych na Płaskowyżu Tarnowskim w Kotlinie Sandomierskiej na południu kraju drugi z autorów znalazł obfite stanowisko *Riccia beyrichiana* na południowym skraju wsi Pawężów w miejscu, które znajduje się już jednak w granicach administracyjnych Tarnowa około 6 km na północ od centrum miasta (szer. geogr. 50°03'50"N, dł. geogr. 20°58'20"E). Stanowisko położone jest na wysokości około 210 m n.p.m. Wątrobowiec ten występuje tu w dużych ilościach na wilgotnym piasku na brzegu stawu w zbiorowisku mszystym zdominowanym przez wszędobyłskie gatunki rosnące na odkrytej ziemi. Masowo występują w nim takie gatunki mszaków, jak *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid., *Bryum argenteum* Hedw., *Funaria hygrometrica* Hedw., *Pohlia wahlenbergii* (Web. & Mohr) Andrews, *Riccia sorocarpa* Bisch. i *Anthoceros punctatus* L. Obok nich sporadycznie i w niewielkiej obfitości występują także *Ditrichum pallidum* (Hedw.) Hampe, *Dicranella schreberiana* (Hedw.) Dix., *D. staphylinina* H. Whiteh., *Barbula unguiculata* Hedw. i *Eurhynchium hians* (Hedw.) Sande Lac. Zbiorowisko to ma charakter efemeryczny i jest stopniowo opanowywane przez rośliny naczyniowe. Jesienią 2000 r. w miejscach gdzie rośla *R. beyrichiana* pojawiły się takie rośliny, jak *Artemisia vulgaris* L., *Carex* sp. div., *Chamaenerion* sp., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Hypericum humifusum* L., *Juncus bufonius* L. i *Oxalis stricta* L. Ponadto obserwowano liczne siewki i pojedyncze jednometrowe drzewka *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.

ROZMIESZCZENIE W POLSCE

W chwili obecnej *Riccia beyrichiana* znana jest z następujących stanowisk w Polsce (w nawiasach podano współrzędne w siatce kwadratów ATMOS) (Ryc. 1):

WOJ. LUBUSKIE. 1. Kukadło koło Bobrowic na południe od Krosna Odrzańskiego, na terasie zalewowej Bobra (WARNSTORF 1903) (**Da46**). 2. Sulechów, stawek śródpolny (KOPPE 1931) (**Da39**). 3. Wilgotne zagłębienie koło toru kolejowego pod Tuchorzą koło Wolsztyna (BOTHE & TORKA 1906) (**Db22**). **WOJ. DOLNOŚLĄSKIE.** 4. Między Szczodrem a Dobroszewem Oleśnickim (KOŁA 1969) (**Ec30**). 5. Piszkowa na południowy-zachód od Oleśnicy (KOŁA 1963) (**Ec41**). **WOJ. MAZOWIECKIE.** 6. Na południe od wsi Baniochy koło Piaseczna (SOBOTKA 1972) (**De47**). 7. Mienia koło Mińska Mazowieckiego (SOBOTKA 1972) (**Df21**). 8. Między Stoczkiem a Sadownem koło Węgrowa (SOBOTKA 1972) (**Cf82**). 9. Sadowne

Ryc. 1. Rozmieszczenie *Riccia beyrichiana* Hampe w Polsce. Nowe stanowisko gatunku zaznaczono trójkątem, zaś numery stanowisk nawiązują do wykazu na str. 268–269.

Fig. 1. Distribution of *Riccia beyrichiana* Hampe in Poland. The new locality is indicated by a triangle and the locality numbers refer to the list on pp. 268–269.

(SOBOTKA 1972) (**Cf72**). **10.** Czepielin koło Hołubli na wschód od Siedlec¹ (SOBOTKA 1972) (**Df16**). **WOJ. MAŁOPOLSKIE. 11.** Tarnów, tuż przy granicy z Pawężowem, koło tzw. „Krzyskich Stawów”; przy najbardziej na północ wysuniętym stawie (nie zaznaczonym na żadnej mapie Tarnowa i okolic) przy ul. Kalinowej, leg. M. Piątek, 1.V.2000 (KRAM) (**Fe67**).

UWAGI O ROZMIESZCZENIU W EUROPIE

Riccia beyrichiana jest euro-amerykańskim gatunkiem mającym w Europie typowy atlantycko-śródziemnomorski zasięg (JOVET-AST 1986). Rośnie dość często w Europie Zachodniej i w Makaronezji sięgając na wschodzie po Chorwację, a na północy po Islandię (SÖDERSTRÖM 1995), Wyspy Brytyjskie (PRESTON 1991) oraz południową Fennoskandię (DAMSHOLT & HALLINGBÄCK 1986). W Europie Środkowej występuje w rozproszeniu na niżu niemieckim (DÜLL & MEINUNGER 1989), a stanowiska w Polsce, na Mazowszu

¹ W swym artykule SOBOTKA (1972) faktycznie podaje to stanowisko jako ‘Czaplin’ koło ‘Hołubia’, ale w okolicach Siedlec nie ma w ogóle miejscowości o tych nazwach. Są natomiast dwie leżące obok siebie miejscowości o zbliżonych nazwach i sądzimy, że w pracy tej autorki oryginalne nazwy zostały po prostu zniekształcone.

i opisane w niniejszym artykule stanowisko w Kotlinie Sandomierskiej, są najdalej na wschód wysuniętymi stanowiskami tego gatunku.

Podziękowania. Pan Profesor Jiří Váňa z Uniwersytetu Karola w Pradze potwierdził oznaczenie *Riccia beyrichiana* za co mu serdecznie dziękujemy. Jesteśmy również wdzięczni Pani Katarzynie Biłyk za przygotowanie mapy rozmieszczenia badanego gatunku w Polsce oraz Arthurowi Coppingowi z Roydon w Anglii za sprawdzenie tekstu angielskiego.

Marcin Piątek jest stypendystą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

LITERATURA

- BOTHE H. & TORKA V. 1906. Botanische Ergebnisse einer Exkursion zwischen Belenczin und Tuchorze (Kr. Bomst) am 2. August 1905. – Deutsch. Ges. Kunst Wiss. Posen Zeitschr. Naturwiss. Abt. **13**(1): 20–22.
- DAMSHOLT K. & HALLINGBÄCK T. 1986. Släktet *Riccia* (rosettmossor) i Fennoskandia. – Svensk Bot. Tidskr. **80**: 245–270.
- DÜLL R. & MEINUNGER L. 1989. Deutschlands Moose. Die Verbreitung der deutschen Moose in der BR Deutschland und in der DDR, ihre Höhenverbreitung, ihre Arealtypen, sowie Angaben zum Rückgang der Arten. 1. Teil: *Anthocerotae*, *Marchantiatae*; *Bryatae*: *Sphagnidae*, *Andreaeidae*, *Bryidae*: *Tetraphidales* – *Pottiales*. ss. 368. IDH-Verlag, Bad Münstereifel – Ohlerath.
- JOVET-AST S. 1986. Les *Riccia* dans de la région méditerranéenne. – Cryptogamie Bryol. Lichénol. **7** Suppl. **3**: 283–431.
- KOŁA W. 1963. Materiały do flory wątrobowców Kotliny Śląskiej. II. Wątrobowce zebrane w pow. oleśnickim. – Fragn. Flor. Geobot. **9**(2): 275–281 + 3 ryc. na wkładce.
- KOŁA W. 1969. Nowe stanowiska rzadszych wątrobowców w Polsce południowo-zachodniej. – Fragn. Flor. Geobot. **15**(3): 359–362.
- KOŁA W. & TURZAŃSKA M. 1995. Wątrobowce (*Hepaticopsida*) i giewiki (*Anthocerophytina*). Klucz do oznaczania. Część I. Wątrobowce plechowate i giewiki. ss. 153. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- KOPPE F. 1931. Dritter Beitrag zur Moosflora der Grenzmark Posen-Westpreußen. – Abh. Ber. Naturwiss. Abet. Grenzmark. Ges. Erforsch. Pflege Heimat (Schneidemühl) **6**: 5–82.
- MÜLLER K. 1905–1911. Die Lebermoose Deutschlands, Oesterreichs u. d. Schweiz mit Berücksichtigung der übrigen Länder Europas. – W: Dr. L. Rabenhorst's Kryptogamen-Flora von Deutschland, Oesterreich und der Schweiz. 2 Aufl. **6**(1). ss. vii + 871. Verlag von Eduard Kummer, Leipzig.
- PRESTON C. D. 1991. *Riccia beyrichiana* Hampe ex Lehm. – W: M. O. HILL, C. D. PRESTON & A. J. E. SMITH (red.), Atlas of the bryophytes of Britain and Ireland. **1**. Liverworts (*Hepaticae* and *Anthocerotae*), s. 323. Harley Books, Colchester.
- REJMENT-GROCHOWSKA I. 1966. Wątrobowce (*Hepaticae*). **1**. – W: Flora polska. Rośliny zarodnikowe Polski i ziem ościennych. ss. 258. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- REJMENT-GROCHOWSKA I. 1971. *Bryophyta* II. *Hepaticae* – Wątrobowce. – W: K. STARMACH & J. SIEMIŃSKA (red.), Flora słodkowodna Polski. **17**. ss. 335. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- SOBOTKA D. 1972. Nowe stanowiska rzadkich wątrobowców w środkowej Polsce. – Fragn. Flor. Geobot. **18**(2): 227–230.
- SÖDERSTRÖM L. 1995. Preliminary distribution maps of bryophytes in Norden. **1**. *Hepaticae* and *Anthocerotae*. ss. 51. Mossornas Väner, Trondheim.

- SZWEYKOWSKI J. 1958. Prodrromus florum Hepaticarum Poloniae. – Pozn. Tow. Przyj. Nauk Wydz. Mat.-Przyr. Pr. Kom. Biol. **20**: 1–600 + 2 mapy na wkładkach.
- SZWEYKOWSKI J. 1986. Czerwona lista wątrobowców zagrożonych w Polsce. – W: K. ZARZYCKI & W. WOJEWODA (red.), Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce, ss. 109–115. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SZWEYKOWSKI J. 1992. Czerwona lista wątrobowców zagrożonych w Polsce. – W: K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. HEINRICH (red.), Lista roślin zagrożonych w Polsce. Wyd. 2. ss. 75–78. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- SZWEYKOWSKI J. & KOZŁICKA M. 1974. Lista wątrobowców, których zasięgi wydane będą w Atlasie. – W: J. SZWEYKOWSKI & T. WOJTERSKI (red.), Atlas rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce. Seria IV. Wątrobowce (*Hepaticae*). **8**, ss. 3–4. Polska Akademia Nauk, Komitet Botaniczny i Instytut Botaniki, Warszawa – Poznań.
- WARNSTORF C. 1903. Leber- und Torfmoose. – W: Kryptogamenflora der Mark Brandenburg und angrenzender Gebiete. **1**. ss. xv + 481. Gebrüder Borntraeger, Leipzig.

SUMMARY

Riccia beyrichiana HAMPE is a very rare species in the liverwort flora of Poland which previously had been recorded at only ten localities in the country. The species was first recorded by WARNSTORF (1903) in Kukadło by Bobrowice south of Krosno Odrzańskie on the Bóbr river in the Ziemia Lubuska region. It has subsequently been recorded in this region at additional stations by BOTHE and TORKA (1906) and KOPPE (1931). Two localities of *R. beyrichiana* were found in the 1960s in the neighbourhood of Oleśnica in Lower Silesia (KOŁA 1963, 1969) and five additional localities were reported by SOBOTKA (1972) from the vicinity of Warsaw in central-eastern Poland. The species has not been rediscovered since and accordingly it was placed in the red list of threatened liverwort species in Poland, initially as a rare species of under indeterminate threat (SZWEYKOWSKI 1986) and subsequently in the category of critically endangered species (SZWEYKOWSKI 1992).

A new locality of *Riccia beyrichiana* was discovered by the junior author on 1st May 2000 in the village of Pawezów 6 km north of Tarnów in southern Poland (lat. 50°03'50"N, long. 20°58'20"E). It is situated at an elevation of about 230 m in Płaskowyż Tarnowski (=Tarnów plateau) in Kotlina Sandomierska (=Sandomierz basin) in the foreland of the Western Carpathians. The hepatic grew abundantly on wet sandy soil on the banks of a pond and its most common bryophyte associates were *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid., *Bryum argenteum* Hedw., *Funaria hygrometrica* Hedw., *Pohlia wahlenbergii* (Web. & Mohr) Andrews, *Riccia sorocarpa* Bisch. and *Anthoceros punctatus* L. In addition, *Ditrichum pallidum* (Hedw.) Hampe, *Dicranella schreberiana* (Hedw.) Dix. and *D. staphylinia* H. Whiteh. were observed in smaller quantity.

The distribution of *Riccia beyrichiana* in Poland is reviewed and mapped (Fig. 1). Apart from the localities in Mazovia in central-eastern Poland, the present locality represents the easternmost occurrence of this species in the Central European Lowland.

Przyjęto do druku: 8.01.2001 r.